

Základné pojmy v pedagogike

Pedagogika

- společenská věda, která zkoumá podstatu, strukturu a zákonitosti výchovy a vzdělávání jako záměrné, cílevědomé a soustavné činnosti formující osobnost člověka v nejrůznějších sférách života společnosti.

Studuje a kriticky hodnotí myšlenkové dědictví minulosti, sleduje vývoj školství, výchovy a vzdělávání v zahraničí a ve spolupráci s dalšími vědními disciplínami formuluje nové vývojové trendy pro různé oblasti výchovy a vzdělávání.

Pedagogika

- Neexistuje jednotné pojetí pedagogiky, ani shoda v hlavním účelu pedagogiky
- Probíhá spor, nakolik má být pedagogika normativní vědou, tzn. nakolik se má zaměřovat na definování cílů, obsahu a účelu výchovy a nakolik jí má jít především o neutrální popis a objasňování výchovných jevů a procesů

Původ a etymologický význam

- **Antické Řecko** (paidagógos - otrok) – pečování a doprovázení syna svého pána do a zo školy
- **Řím** - *paedagogus*, se již objevuje ve významu učitele a vychovatele – otrok – kvalifikace pro vykonávání profese učitele
- Z latiny převzaté do **indoeurópských** jazykov
- V českém prostředí - **pedagogika** se označuje jako věda o výchově a vzdělávání člověka

Tradiční vs. moderní pedagogika

Tradiční pedagogika byla pojímána jako především aplikovaná (užitá) věda a zdůrazňovala se její normativní funkce, tzn. její teorie byla zaměřována hlavně na to, aby vytyčovala nebo předpisovala ideální podobu toho, čeho se má výchovou jedinců, skupin, národa dosáhnout

Tradiční vs. moderní pedagogika

Moderní pedagogika se naproti tomu zaměřuje na neutrální popis toho, jak fungují edukační mechanismy, klade důraz na vědeckou deskripci (popis), analýzu a explanaci (vysvětlení a pochopení) problémů edukační reality. Významnou charakteristikou moderní pedagogiky je realizace a rozvoj pedagogického výzkumu.

Základní pojmy pedagogiky

Edukační prostředí (edukační realita) je jednoduše prostředí, v kterém probíhají edukační procesy. **Edukační procesy** jsou takové činnosti lidí, při nichž dochází k učení na straně nějakého subjektu (**edukant**), jemuž je exponován nějakým jiným subjektem (**edukátor**) přímo nebo zprostředkovaně (např. textem) určitý druh informace.

Základní pojmy pedagogiky

Pedagogickou vědou jsou nejvíce probádány edukační procesy, které obsahují **řízené učení**, kterým se rozumí učení, které je zvnějšku nějak regulováno a organizováno tak, aby bylo účinné (typicky se s nimi můžeme setkat např. ve škole). Jako procesy s **neřízeným učním** se označují procesy, kdy dochází k vědomé autoregulaci učení (např. při samostudiu). Pro oba druhy výše zmíněných procesů je společná intencionalita – subjekt usiluje o to, aby se učil; jedná se o záměrné učení. Bezděčným (náhodným, spontánním) učním se pedagogika nějak hlouběji nezabývá.

Základní pojmy pedagogiky

Charakter edukačních procesů má úzký vztah k charakteru edukačního prostředí, v kterém se tyto procesy odehrávají. Z hlediska pedagogiky jsou zajímavé především fyzikální parametry prostředí (osvětlení, prostorové dispozice, využití barev), psychosociální parametry prostředí (vztahy mezi edukanty a edukátory) a druh subjektů, kteří jsou v daném prostředí přítomni (např. rodiče, děti, sourozenci, příbuzní v rodinném prostředí versus důstojníci, poddůstojníci, vojáci ve vojenském prostředí).

Základní pojmy pedagogiky

Dalším významným pojmem pedagogiky jsou **edukační konstrukty**, což jsou různé teorie, plány, modely, předpisy a jiné teoretické výtvořy, které nějakým způsobem určují či ovlivňují reálné edukační procesy (tzn. např. učební plány, didaktické testy, vysvědčení či různé certifikáty, učebnice, výukové filmy, programy, ale i veškeré produkty pedagogické teorie, jako monografie, referáty na konferencích apod.)

Základní pojmy pedagogiky

Pojem **edukace** významově zahrnuje pojmy výchova i vzdělávání.

Výchova je záměrné působení na osobnost jedince s cílem dosáhnout změn v různých složkách jeho osobnosti, pojem má eticko-normativní nádech, mluví se o výchově mravní, vlastenecké, estetické, citové, výchově k rodičovství a manželství, výchově k míru, apod.

Vzdělávání je proces záměrného a organizovaného osvojování poznatků, dovedností, postojů aj., realizovaný prostřednictvím edukačního procesu. Výsledek tohoto procesu by mohl být označen výrazem "naučenost".

Výchova i vzdělávání jsou součástí socializace.

Klasifikace pedagogiky

Gudjons

- Duchovědná
- Kriticky racionální
- Kritická
- Transcendentálně kritická
- Historicko – materialistická
- Fenomenologická

Klasifikace pedagogiky

König

- Klasicky normativní
- Duchovědná
- Empirická
- Kritická
- Postmoderně konstruktivistická

Pedagogika a jiné vědy

Pedagogika řeší výchovné problémy člověka ze tří základních stránek – somatické, psychické a sociální.

Z toho vyplývá spojitost s biologii, lékařskými vědami, psychologii a sociologií

Biologie – poskytuje analýzu stavby a činností lidského organismu, odhaluje zákonitosti jeho vývoje i zvláštnosti jednotlivých vývojových stadií a seznamuje se stavbou a funkcemi lidské nervové soustavy

Pedagogika a jiné vědy

Lekářské vědy – přinášejí teorii somatických a psychických defektů a nemocí a jejich příčin. Pomáhají hlavně při řešení některých problémů zdravotní výchovy a výchovy postižených

Pedagogika a jiné vědy

Psychologie – odhaluje obecné zákonitosti psychických procesů a vlastností, dále poskytuje rozbor specifických psychických zvláštností jednotlivých věkových období i psychologických aspektů výchovného procesu

Pedagogika a jiné vědy

Sociologie – umožňuje lépe porozumět sociální determinaci výchovných procesů, zvláštnostem a zákonitostem jednotlivých sociálních prostředí, v nichž se výchova uskutečňuje, i sociálním faktorům, které působí na rozvoj jedince.

Ze spojitosti lékařských věd, psychologie a sociologie s pedagogikou vplynul i vznik specifických mezioborových disciplin (školní hygiena, pedagogická psychologie, pedagogická sociologie)

Disciplíny pedagogiky

- Obecná pedagogika – základní pedagogická disciplína, která usiluje o systematizaci a interpretaci základních pedagogických jevů a zákonitostí, řeší též metodologické otázky a základní terminologii pedagogiky.
- Srovnávací pedagogika (komparativní pedagogika) – popisuje a porovnává pedagogické teorie, výchovně-vzdělávací systémy a školské soustavy v různých zemích či regionech a to v kontextu historickém, sociálním, ekonomickém, politickém, kulturním, apod.

Disciplíny pedagogiky

- **Filozofie výchovy** – zabývá se smyslem a účelovostí edukace (výchovy a vzdělávání), hodnotami v edukaci, otázkou řízení a kontroly edukace, etickými otázkami výchovy, možnostmi a mezemi lidského poznání a jeho předávání z generaci na generaci, člověkem a jeho vychovatelností atd.
- **Sociologie výchovy** – zabývá se sociálními aspekty edukace, místem a funkcí edukace ve společnosti, v dané kultuře, vztahy mezi edukací a sociální strukturou a sociální mobilitou, podmínkami a sociálními důsledky činnosti výchovných a vzdělávacích institucí. Mezi hlavní témata sociologie výchovy patří např. rovnost vzdělávacích příležitostí, jazyková a sociální podmíněnost vzdělávacelnosti, postoje ke vzdělávání, vztahy rodina-škola-komunita aj.

Disciplíny pedagogiky

- **Pedagogická antropologie** – snaží se objasňovat edukaci a její vývoj v celistvém pohledu na člověka na základě biologických a sociálních poznatků o lidském rodu, např. ve vztahu k různým omezením i možnostem člověka daným rozdíly v myšlení a komunikaci, způsobech chování, ve zvycích, v tradicích, rituálech, náboženském přesvědčení, sdíleném právu, hodnotách atd. mezi jednotlivými sociálními, etnickými, rasovými a jinými skupinami populace (zkoumá např. i genderové rozdíly).
- **Ekonomie vzdělávání** - zkoumá vzájemnou souvislost mezi ekonomickými a edukačními procesy (např. rozvoj vzdělanostní struktury populace a tvorba HDP). Typické otázky oboru se týkají kvality výstupů edukačního systému ve vztahu k vloženým nákladům, financování školství, vztahů mezi vzděláním, kvalifikací lidí a jejich uplatnění na trhu práce, otázek marketingu škol apod.

Disciplíny pedagogiky

Pedagogická psychologie - zabývá se využitím psychologických poznatků v pedagogice. Psychologicky analyzuje předpoklady, průběh a výsledky edukace, zkoumá např. psychický vývoj dítěte v souvislosti s jeho schopností osvojovat si různé poznatky a dovednosti, kognitivní procesy, které edukant využívá při učení, sociální vztahy, komunikaci i celkové klima ve škole a dalších edukačních prostředích, strategii a styl výuky v závislosti na věku žáků, vyučovacím předmětu, jejich motivaci, schopnostech, vzájemné kooperaci apod., změny osobnosti navozené výchovně-vzdělávacím procesem atd.

Disciplíny pedagogiky

- **Speciální pedagogika** - zabývá se edukací osob s ohledem na jejich speciální výchovné a vzdělávací potřeby v oblasti fyzické, psychické nebo sociální. Zkoumá jejich pracovní a společenské možnosti, usiluje o jejich integraci do společnosti a sleduje komplexní rozvoj jejich osobnosti. Speciální pedagogika se dělí do následujících podoborů:
 - Etopedie - edukace a reedukace (převýchova) sociálně nepřizpůsobené, obtížně vychovatelné nebo jinak sociálně narušené mládeže (např. mravně narušené mládeže)
 - Psychopedie - edukace osob mentálně retardovaných
 - Somatopedie - edukace osob tělesně postižených či znevýhodněných (např. dlouhodobě nemocných). Spadá sem i edukace osob s mírně odlišným duševním vývojem od normy, tzn. např. osob s lehkou mozkovou dysfunkcí nebo osob se specifickými poruchami učení.
 - Logopedie - zabývá se korekcí nebo odstraňováním poruch řeči (koktavost, vady ve výslovnosti aj.)
 - Surdopedie - edukace osob s různými vadami sluchu (částečná nebo úplná hluchota aj.)
 - Oftalmopedie (též tyflopédie) - edukace osob se zrakovým postižením (částečná slabozrakost, slepota aj.)